

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Stockholm 18 mars 2016

Skolverket
johan.hardstedt@skolverket.se
106 20 Stockholm

Yttrande över Redovisning av Skolverkets uppdrag att med utgångspunkt i Yrkesprogramsutredningens förslag om nya inriktningar inom naturbruksprogrammet föreslå hur många gymnasiepoäng som de nya inriktningarna ska omfatta och examensmål för programmet (Dnr 2015:1247)

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens (KSLA) uppgift är att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk samt därtill knuten verksamhet. I akademiens uppdrag ingår bland annat att avge yttranden beträffande utredningsförslag inom de areella näringarna.

KSLA har fått kännedom om Skolverkets förslag och tar tillfället i akt att lämna synpunkter på remissen. Med tanke på vilka genomgripande förändringar som föreslås förvänas akademien över såväl den korta svarstiden som den korta och alltför begränsade listan över remissinstanser.

Sammanfattning

- Naturbruket, eller den gröna sektorn, representerar en mycket viktig del i det framtida samhället. Förutom livsmedel och skogsråvaror produceras biobränslen och bioråvaror. Energi från den gröna sektorn kommer att täcka allt större del av samhällets energibehov. Turism med fokus på natur- och matupplevelser kommer att öka. Sverige har utmärkta naturgivna förutsättningar för naturbruk och inom dessa områden finns många kvalificerade arbetsuppgifter på olika nivåer.
- En grund för detta viktiga arbete är en fungerande kunskapskedja för den gröna sektorn. Ungdomar måste attraheras till sektorn och ska inte som 16-åringar behöva bestämma vilken utbildningsnivå de slutligen ska hamna på. Idag finns möjligheten att inom ramen för Naturbruksprogrammet få behörighet till längre högskoleutbildningar, exempelvis jägmästar- och agronomprogrammen. Förslaget från Skolverket innebär att den möjligheten försvinner, vilket gör Naturbruksprogrammet till en återvändsgränd för studiemotiverade elever.
- Ett modernt utbildningssystem ska omfatta tillräckligt stor valbarhet bland kurser, så att skolor kan anpassa sina erbjudanden efter var i landet man befinner sig och efter den utveckling som sker i näring och samhälle. Förslaget från Skolverket begränsar möjligheten för skolor att ordna särskilda inriktningar för exempelvis naturturism.
- KSLA anser att förslaget strider mot flera tidigare utredningar och initiativ och att inga förändringar bör göras innan Livsmedelsstrategin och det nationella skogsprogrammet läggs fram. Skolverket bör dessutom invänta betänkandet från gymnasieutredningen "En attraktiv gymnasieutbildning för alla" (Dir 2015:31) som ska redovisas den 30 juni 2016.
- Skolverkets förslag försämrar möjligheterna att förse den gröna sektorn med arbetskraft på olika utbildningsnivåer. KSLA ser därför mycket allvarligt på de konsekvenser som uppkommer om lagda förslag kommer att gälla.

CM

KUNGL SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Bakgrund

Det finns idag på många olika håll en stor oro över vart yrkesutbildningen på gymnasienivå är på väg. Andelen elever som valde yrkesprogram har på 6 år minskat med över en fjärdedel, från 37 % till 27 %, vilket visar att elever och föräldrar inte tar risken att välja ett yrkesprogram med inläsningseffekter. Elever med goda betyg, som tidigare valde naturbruksprogram för att ha möjlighet att senare kunna läsa en högskoleutbildning inom den gröna sektorn, tvekar nu.

Naturbruksprogrammet lyckades fram till gymnasiereformen 2011 få 3,2 – 3,6 % av ungdomskullen. Efter reformen, då det betonades att naturbruksprogrammet är ett rent yrkesprogram, sjönk andelen till 2,7 %. Liggande förslag innebär en ytterligare begränsning av valmöjligheterna inom programmet, som därmed blir än mindre intressant för studiemotiverade elever. Detta skulle innebära ett stort bakslag för den gröna sektorn som behöver duktiga ungdomar till alla utbildningsnivåer.

KSLA har under en längre tid genomfört seminarier och workshops kring de viktiga kompetensförsörjningsfrågorna. Det råder stor enighet mellan företrädare för näring och utbildare kring de ökande krav, som kommer att ställas på de gröna näringarna i en värld som vi vet kommer att växa med ett par miljarder människor under de kommande decennierna. Försörjningsbasen minskar på klotet, men Sverige utnyttjar idag inte sin potential utan importerar för närvarande hälften av livsmedelsbehovet. Vi är överens om att detta inte kan fortsätta. Vi är också överens om att allt detta förutsätter ständig kunskapsutveckling genom forskning och utbildning i världsklass, attraktiva naturbrukscentra över hela landet med behovsriktade utbildningar för gymnasieelever och vuxna, försöksverksamhet och kvalificerad rådgivningsverksamhet. Tillsammans utgör detta basen för hela samhället och bidrar starkt till Sveriges omställning till ett tryggt och långsiktigt hållbart samhälle.

Skolverkets förslag strider mot andra, pågående initiativ

KSLA menar att utredningens förslag strider mot flera andra utredningar och initiativ, bland annat nedanstående fem exempel. Mot bakgrund av bland annat dessa exempel är det mycket svårt att förstå Skolverkets förslag gällande naturbruksprogrammet.

1. Regeringen meddelar genom sin gymnasie- och kunskapslyftsminister Aida Hadzialic att 2016 ska bli yrkesutbildningens år.

Regeringen satsar nästa år, tillsammans med bland annat LO och Svenskt Näringsliv, över 30 miljoner kronor för att stärka yrkesutbildningen och dess attraktionskraft. Syftet är att locka fler elever och höja utbildningens status.

– Yrkesutbildningarna har pratats ned under så många år som något som är till för elever med lägre ambitionsnivå och lägre intelligens. Det har gjort att både elever och deras föräldrar känner sig rädda för att söka till utbildningarna. Vi vill visa att det är ett huvudalternativ för alla ungdomar, säger Aida Hadzialic (S), gymnasie- och kunskapslyftsminister.

Skolverket kommer att få ett regeringsuppdrag att stärka yrkesutbildningarna. Bland annat ska elever få prova på att gå på yrkesprogrammen redan på högstadiet som ett slags prao. Studie- och yrkesvägledningen ska arbeta mer aktivt. Aida Hadzialic vill också införa högskolebehörighet i alla yrkesprogrammen, precis som i de teoretiska, men de elever som vill ska kunna välja bort den.

Skolverket bör invänta betänkandet från Gymnasieutredningen "En attraktiv gymnasieutbildning för alla" (Dir.2015:31) som ska redovisas den 30 juni 2016. Utredningen kommer att presentera åtgärder för att alla ungdomar ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning och därmed få de kunskaper som behövs såväl i arbetslivet som för fortsatta studier. Utredningen ska vidare lämna förslag som innebär att de nationella programmen i gymnasieskolan vidareutvecklas och ger en bred gemensam kunskapsbas.

KUNGL SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

2. *Attraktiv, innovativ och hållbar strategi för en konkurrenskraftig jordbruks- och trädgårdsnäring. Slutbetänkande av Konkurrenskraftsutredningen SOU 2015:15*

I konkurrenskraftsutredningen fick kompetensfrågorna stort utrymme. Bland annat sägs att "För att kunna konkurrera krävs ständigt ny kunskap, innovation och förnyelse av produkter, metoder, processer och organisation". Det ställer höga krav på aktörerna inom forskning, rådgivning, utbildning, näringsliv och utveckling. Det ställer också krav på kunskaps- och innovationssystemet. Det måste vara attraktivt för privata, svenska och utländska aktörer att investera tid och pengar i forskning och utveckling. Detta bör beaktas i arbetet med nästa forsknings- och innovationsproposition.

Vad gäller gymnasieskolans inriktning mot lantbruk, trädgård samt djur så bedömer utredningen att den praktiska tillämpningen är mycket viktig även i framtiden. Man bör också verka för att samla resurser så att det främjar elevernas möjlighet att praktiskt tillämpa sina kunskaper. Samtidigt är det viktigt att det ges möjlighet för eleverna att skaffa sig högskolebehörighet via naturbruksprogrammet. Såväl grundläggande behörighet som viss särskild naturvetenskaplig behörighet är krav för många högskoleutbildningar. Detta påverkar sektorns konkurrenskraft eftersom personer som först läser naturbruksutbildning på gymnasienivå och sedan studerar högskoleutbildningar på avancerad nivå utgör viktiga bryggor mellan praktik och akademi. Ett ökat flöde av elever från naturbruksgymnasier till högskoleutbildningar på högre nivå (t.ex. agronom och hortonom) skulle skapa bättre förutsättningar för kombinationen av hög akademisk och praktisk kunskapsnivå, vilket efterfrågas av branschen.

3. *En livsmedelsstrategi kommer att presenteras av regeringen före sommaren.*

Den bygger vidare på konkurrenskraftsutredningens förslag. Många har stora förväntningar på denna och den kommer med säkerhet att innehålla förslag kring kompetensförsörjning. Den anger inriktningen fram till 2030 och utbildningssystemen måste harmonisera med denna.

4. *Naturbruksgymnasier viktig brygga mellan praktik och akademi, enligt en färsk debattartikel från Hushållningssällskapens förbund.*

"Svenskt lantbruk har stora behov av kompetent arbetskraft på både gymnasie- och högskolenivå. Dagens elev- och studentintagningar täcker inte behoven. Det vore därför olyckligt att försämra attraktionskraften hos naturbruksgymnasierna genom otydliga krav på kursutbudet. Det måste bli ett absolut krav på att naturbruksprogrammet framöver ska innehålla tydliga möjligheter för fortsatta högskolestudier och då med speciellt fokus på naturvetenskapliga högskoleutbildningar".

5. *Yrkesutbildningen präglas av kortsiktighet och återvändsgränder, enligt en ny rapport från Ratio, Näringslivets forskningsinstitut*

Vid presentationen av rapporten *Yrkesutbildningens irrvägar: En systemanalys av svensk yrkesutbildning* hävdas bland annat att "svensk yrkesutbildning utmärks av en rad irrvägar. Yrkesutbildningssystemet lider av kortsiktighet, översiktsproblem, återvändsgränder och brist på tydlig progression. Något som försvårar individens yrkesval – i ungdomen och livslångt." En av rapportens rekommenderade åtgärder är att skapa förutsättningar för bättre övergång mellan teoretiska utbildningar och yrkesutbildningar och vice versa.

Skolverkets förslag går längre än yrkesprogramsutredningens förslag

Skolverkets förslag utgår från Yrkesprogramutredningens förslag, men Skolverket föreslår betydligt mer långtgående förändringar. Skolverket föreslår exempelvis att orden naturvetenskap, vilt och vattenvård, som finns med i dagens examensmål, ska försvinna, och att naturbrukets verksamhetsområden krymps så att rekreation och naturupplevelser stryks. Därmed försvinner möjligheterna att arrangera gymnasieutbildningar inom exempelvis naturturism och vattenbruk. Skolverket föreslår nya smalare inriktningar med färre yrkesutgångar samt 700 inriktningspoäng. Man stödjer sig på det nationella programrådet som består av personer utvalda av Skolverket.

AM

KUNGL SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Yrkesprogramsutredningen byggde i sin tur på Amelie von Zweigbergks utredning. Hennes förslag var att strama upp/minska valfriheten för att få bort "fuskarna", dvs. skolor som ville genomföra "dyra utbildningar med billiga kurser". Hon delade djurinriktningen i djurvård och häst och hon föreslog viss minskning av valbarheten. Hon föreslog dessutom ett naturvetenskapligt block på 300 poäng. Vart tog detta vägen? Hon definierade också vad som var speciellt för naturbruksprogrammet, bland annat:

- Högst betyg av alla yrkesprogram
- Hög etablering på arbetsmarknaden bland pojkar - få läser vidare
- Hög andel som läser vidare bland flickor

Hon förklarade vid en uppvaktning, att naturbruksprogrammet har potential att leda både till arbete direkt och efter vidare naturvetenskapliga högskolestudier. Hon ansåg att även bl.a. omvårdnadsprogrammet borde ges samma möjligheter.

KSLA anser att kombinationsmöjligheten NV-kurser och Naturbruksprogram är viktig av flera skäl

Under många år har många elever på naturbruksprogrammet kombinerat NV-kurser med naturbrukskurserna och därmed skaffat särskild behörighet till de längre utbildningarna vid SLU t.ex. agronom, jägmästare, landskapsarkitekt eller veterinär. Ca.10 % av naturbrukseleverna läser NV-kurser. Det finns flera skäl att också ge framtida studenter denna möjlighet:

- *Studenterna trivs och utvecklas.* De säger att de är tacksamma för de förkunskaper och de praktiska erfarenheter de har med sig till universitetet. De har lättare att ta till sig teorierna genom koppling till verkligheten inom naturbruket.
- *SLU vill ha dessa studenter.* De är målinriktade och har lägre avhopsfrekvens än andra. De klarar studierna minst lika bra. De tillför undervisningen nya perspektiv kring tillämpning av kunskaperna.
- *Naturbruksskolornas utveckling påverkas positivt av att ha studenter med höga studieambitioner.* Det finns idag 20 års erfarenhet av kombinationen naturbruk - naturvetenskap. Det innebär en kvalitetsförbättring av yrkesutbildningen genom att elever på samma skola har samma bas teoretiskt som praktiskt och som genom olika fördjupningar blir kunniga inom olika områden.
- *De gröna näringarna efterfrågar de kompetenser som ges genom kombination av yrkes- och högskoleförberedande utbildning.* De vill ha anställda och företagare med både höga ambitioner och kunskaper inom många områden. De stödjer starkt ovanstående kombination som bidragit till att naturbruksutbildningarna kraftigt ökat sin attraktionskraft under 2000-talets första decennium.
- *Innovation är ett annat begrepp som betonas av utredare och departement.* Innovationer är upptäckter där man ser den praktiska användningen av ett fenomen eller en metod och kan omsätta dessa kommersiellt. Här finns alltså ytterligare ett exempel på hur viktigt det är att akademiker har kunskap om praktisk tillämpning.

KSLA anser att regelsystemet måste byggas upp för att understödja det som ger programmet attraktivitet och nytta och inte för att hindra enstaka huvudmäns missbruk av detsamma.

För att stödja systemet krävs:

- Att naturbruksprogrammet tillåts ge de naturvetenskapliga kurserna, Matematik 2 – 4, Kemi 1 – 2 och Fysik 1 – 2, dvs. de ska vara med på listan över fördjupningskurser.
- Att det finns ett utrymme bland valbara kurser så eleverna inom sin inriktning kan fördjupa sig mot ett smalt eller bredare område om de så önskar samt att de som breddning då kan välja olika grad av NV-fördjupning. Vi anser det möjligt att utöka inriktningarna från 300 till 500 poäng, men absolut

KUNGL SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

inte till föreslagna 700 poäng. Det innebär att eleverna då kan få med de yrkeskurser som SLU kräver för sina kortare högskoleutbildningar, som skogsmästare och lantmästare. Man förblir då en modern utbildning i den bemärkelsen att det finns utrymme för flexibilitet och för nya utgångsvarianter som vi i dag inte ens kan känna till.

- Att examensmålsbeskrivningen tydligt anger att naturbruksprogrammet ska leda till ett yrke direkt efter gymnasiet eller efter ytterligare studier på yrkeshögskola eller universitet. I beskrivningen ska erbjudandet av naturvetenskaplig kombinationsmöjlighet framgå. Det viktiga framtidsområdet naturturism ska naturligtvis inte tas bort. Om förändring ska ske mot tidigare så ska det skapas en särskild inriktning mot naturturism.

För att hindra huvudmäns missbruk av systemet krävs:

- Att skolorna följs upp av Skolinspektionen samt av näringslivsrepresentanter i de lokala programråden. Skolinspektionen måste med hjälp av branscheexperter även syna kvaliteten på yrkeskursernas genomförande. Detta görs inte idag. Ett yrkesprogram utan stark förankring i sin näring har ingen framtid. På lång sikt är detta självreglerande. På kort sikt måste Skolinspektionen följa upp att de lokala programråden finns och att de fungerar samt även engagera sig i karaktärsämnen.

Slutsatser

Naturbruket, eller den gröna sektorn, representerar en mycket viktig del i det framtida samhället. Förutom traditionella livsmedel och skogsråvaror produceras biobränslen och bioråvaror. Biomassans gröna kolatomer är bas i olika kompositmaterial, textilier, gröna kemikalier m.m. Drivmedel, el och värme från den gröna sektorn kommer att täcka allt större del av energibehovet. Turism med fokus på natur- och matupplevelser kommer att öka ännu mera.

Sverige måste ta sitt ansvar genom att till fullo använda sina naturgivna förutsättningar. Bland dessa kan nämnas, god tillgång på färskvatten, stora outnyttjade goda odlingsarealer, friska skogar, goda klimatförutsättningar, lågt tryck av skadegörare och sjukdomar på grödor och träd. Inom alla dessa områden finns många kvalificerade arbetsuppgifter på olika nivåer.

En grund för detta viktiga arbete är en fungerande kunskapskedja för den gröna sektorn. Ungdomar måste attraheras till sektorn. De ska se möjligheterna och våga ta dem. Detta kräver ett modernt utbildningssystem som kan möta dagens ungdomar. De vill känna trygghet. Om de vet att de vill in i den gröna sektorn ska de inte behöva bestämma sig som 16-åringar vilken utbildningsnivå de slutligen hamnar på. Det ska vara möjligt att komma vidare. Ett modernt utbildningssystem innehåller dessutom en tillräckligt stor valbarhet bland kurser, så att skolor kan anpassa sina erbjudanden efter var i landet man befinner sig och efter den utveckling som sker i näring och samhälle.

KSLA ser mycket allvarligt på de konsekvenser som uppkommer om lagda förslag kommer att gälla. Vi föreslår att man avvaktar förändringar avseende naturbruksprogrammet tills Livsmedelsstrategin och det nationella skogsprogrammet lagts fram. Skolverket bör dessutom invänta betänkandet från gymnasieutredningen "En attraktiv gymnasieutbildning för alla" (Dir 2015:31). Våra förslag ovan har ett mycket stort stöd bland dem som har erfarenhet från utbildning på olika nivåer samt av dem som anställer och de som är företagare inom gröna sektorn.

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIEN

Lisa Sennerby Forsse
Akademiens preses

Carl-Anders Helander
Akademiens sekreterare och VD